

**Erdélyi Múzeum 2025/4**  
**Abstracte și cuvinte cheie**

TAMÁS ULLMANN

**Inocența și nașterea subiectului**

*Cuvinte-cheie: inocență, existență, normalitate, sensus communis, conștiință, subiect*

Punctul de plecare al acestui studiu este ideea că fenomenologia subiectului nu se poate mulțumi doar cu examinarea conștiinței reflexive a subiectului. Trebuie să fim capabili să vorbim despre formarea subiectului, și nu doar în limbajul obiectivant al psihologiei dezvoltării. Deși nașterea subiectului nu poate fi investigată în mod direct și fenomenologic, experiența evenimentelor existențiale oferă o perspectivă asupra acestui proces. Elementul-cheie al acestei perspective este experiența pierderii inocenței.

Lucrarea explorează conceptul de inocență din trei perspective: pierderea inocenței este prezentată prin analiza lui Kierkegaard; necesitatea restabilirii inocenței este formulată prin gândirea lui Nietzsche; iar construcția retrospectivă a inocenței este analizată pe baza unei nuvele târzii de Dostoievski. Aceste trei perspective evidențiază relațiile complexe dintre inocența existențială și normalitatea socială.

MOLA NAGY

**Posibilități de abordare a inconștientului în fenomenologia lui Husserl**

*Cuvinte cheie: Husserl, inconștient, constituire de sens, sinteză pasivă, retroactivitate*

În cadrul tradiției fenomenologice ce se întinde de la Brentano, prin Husserl, până la Merleau-Ponty, inconștientul este înțeles ca un proces preintențional – un mod de sinteză pasivă – care, deși nu se află în prezent în câmpul conștiinței, poate fi totuși adus în conștiință și este ancorat în principal în dimensiunea corporală. Deși fenomenologia husserliană are ca preocupare principală elucidarea experienței conștiente – a modurilor, structurilor și constituției sale genetice

– lucrările lui Husserl conțin, de asemenea, analize ce abordează problema inconștientului, însă într-un mod considerabil diferit de cel al lui Freud. Ceea ce Husserl înțelege prin „inconștient” corespunde cel mai mult noțiunii freudiene de preconștient.

În acest articol, susțin că problema inconștientului fenomenologic apare în filosofia lui Husserl în patru contexte distincte, fiecare prezentându-l, într-un anumit sens, ca pe orizontul de fundal al constituirii sensului sau ca pe o dimensiune latent operativă. În acest articol mă concentrez în special asupra perspectivelor fenomenologic-temporale și genetice, precum și asupra problematicii retroactivității, întrucât analizele lui Husserl în aceste domenii, susțin eu, tratează subiectul cu cea mai mare profunzime și amplitudine filosofică.

ZALÁN-GYÖRGY ILYÉS

### **Despre slăbiciunea și puterea cuvântului credinței, sau Giorgio Agamben citește Walter Benjamin și Sfântul Pavel**

*Cuvinte-cheie: Giorgio Agamben, Walter Benjamin, Sfântul Pavel, credință și credit, forță mesianică slabă*

Spre deosebire de mulți alți interpreți, Giorgio Agamben citește tezele târzii ale lui Walter Benjamin despre filosofia istoriei într-un mod care ia în considerare faptul că acesta din urmă caracterizează conceptul-cheie al acestei filosofii – forța mesianică – drept slabă. Nu este o coincidență că Agamben revine asupra acestei probleme în cartea sa despre Sfântul Pavel (*Il tempo che resta*), unde o discută în detaliu: într-un mod oarecum speculativ, dar nu lipsit de fundament, el interpretează această calificare ca pe o trimitere ascunsă. Deși lectura lui Agamben este adesea invocată, puțini subliniază faptul că reflecția asupra slăbiciunii nu se reduce la identificarea acestei trimiteri: la finalul cărții – mai precis, în ultimul capitol, care distinge diferitele forme ale credinței – el plasează conceptul într-un cadru ontologic, teologic și filozofico-lingvistic, abordându-l ca o definiție a forței mesianice ce constituie miezul cuvântului „credință”.

În expunerea mea, voi încerca să evidențiez aceste relații; pentru orice lucru, este însă necesară reconstituirea contextului original al discuției – problematica formelor credinței: credinței înțelese ca datorie sau credit, Sfântul Pavel îi opune o formă a credinței concepută ca o

capacitate pură și comună a rostirii, ca o cheie a „uzului liber și gratuit al timpului și al lumii”. Această definiție sugerează că abordările menționate anterior nu epuizează conceptul în cauză, deoarece acesta implică o intensitate politică și poetică directă: desprinzând cuvântul „credință” din contextul său teologic original, Agamben definește forța slabă a acestui cuvânt ca pe o capacitate de destituire, orientată atât împotriva cuvântului legii (intensitate politică), cât și împotriva limbajului însuși (intensitate poetică), a cărei utilizare și concepție mic-burgheză fundamentează și menține „puterile care guvernează pământul nostru”.

MARK LANG

### **Revolta lui Meursault. Contururile unei posibile interpretări a libertății în *Străinul***

*Cuvinte-cheie: libertate, revoltă, repetiție, existență, Străinul*

*Străinul* este cunoscut drept una dintre cele mai reprezentative opere ale literaturii existențialiste. În romanul său, Camus nu creează doar figura paradigmatică a eroului care răspunde cu indiferență la lipsa de sens a lumii. Personajul Meursault nu este pur și simplu indiferent: el este un om incapabil să mintă în fața absurdității existenței. El nu se conformează rolurilor impuse de societate nu pentru că s-ar opune lor în mod conștient, ci pentru că, prin însăși natura sa, este indiferent față de tot ceea ce este exterior, față de tot ceea ce apare ca o „a doua natură”.

Totuși, figura lui Meursault depășește problematica raportului dintre individ și societate. În timpul crimei și al procesului – în acea situație de constrângere care îi îndreaptă atenția spre propria interioritate – putem observa devenirea în ființă a unei existențe care ridică cele mai radicale întrebări despre libertate.

În studiul de față îmi propun să examinez aceste problematice în contextul lor filosofic.

ZSUZSANNA LURCZA

### **Medialitate și diateză medie – posibilități filosofice și limite gramaticale**

*Cuvinte-cheie: diateză medie, limbaj, subiect, medialitate, desineitate*

Dacă este adevărat că gândirea medială legată de diateza medie – care pare să fie în curs de dispariție din limbile indo-europene – a reprezentat un mod specific de a gândi și de a experimenta, în care structura binară și metafizică subiect–obiect nu era strict delimitată, ci desfășurarea avea loc în interiorul individului, atunci importanța afirmației lui Benveniste devine clară: odată cu dispariția gramaticalității diatezei medii, el semnalează necesitatea elaborării unei noi gramatici a acțiunii. În timp ce Nietzsche este profund neîncrezător în limbaj – în care subiectul este idolul gramaticii –, iar Derrida pledează pentru posibilitatea unei gramatici care să nu fie subordonată subiectului, Heidegger afirmă că „limba este casa ființei”, iar Gadamer susține că „ființa ce poate fi înțeleasă este limbaj”.

Dintr-o altă perspectivă – în opoziție cu structura subiect–obiect –, Han și Jullien evocă limbile extrem-orientale prin concepte precum desineitatea, necaracteristicul, golul, indiferența și o anumită concepție a medianului. În timp ce, în cazul diatezei medii, desfășurarea are loc în interiorul subiectului, în limbile și modurile de gândire extrem-orientale discutate, desfășurarea este lipsită de subiect și de sine.

I

ATTILA M. DEMETER

### **”Gândirea fără mâner”. Hannah Arendt despre ”filosofia politică” a lui Kant**

*Cuvinte-cheie: Hannah Arendt, Immanuel Kant, filosofie politică, judecată, gândire reprezentativă, mentalitate extinsă*

În studiul meu, abordez problema modului în care Hannah Arendt a citit și a înțeles *Critica facultății de judecare* a lui Kant. Nici măcar nu mă întreb dacă această lectură este corectă sau legitimă, pur și simplu prezint această lectură. Prin urmare, studiul meu este pur și simplu o istorie a recepției și prezintă un capitol particular al receptării lui Kant în secolul XX.

Arendt avea o convingere curioasă conform căreia Kant, contrar credinței multora, avea o ”filosofie politică”, numai că aceasta nu se regăsea în cea de-a doua critică, și nici măcar în scrierile filosofice mai scurte din bătrânețe despre istorie, ci în cea de-a treia critică. Prin urmare, voi

argumenta în lucrare că, pentru Arendt, ceea ce s-a dovedit important în cea de-a treia critică a lui Kant a fost descrierea unui anumit tip de gândire pe care ea l-a văzut ca un model al gândirii politice, un model de gândire pe care l-a numit de obicei ”gândire reprezentativă” sau ”mentalitate extinsă”.

LÁSZLÓ LEVENTE BALOGH

### **Kant la Ierusalim**

*Cuvinte-cheie: Hannah Arendt, Immanuel Kant, Adolf Eichmann, puterea de judecare, ruptura de tradiție, gândire extinsă*

Experiența fundamentală a Hannei Arendt a fost totalitarismul și ruptura de tradiție, a cărei semnificație rezidă în faptul că adevărurile metafizice care serveau drept standarde și-au pierdut caracterul de evidență pentru acțiune. Tradițiile și principiile derivate din ele nu mai erau disponibile în mod imediat, însă rolul lor de orientare nu putea fi abandonat. Pentru a le accesa, identifica și aplica, este necesară o capacitate specială: capacitatea de a judeca. Arendt a găsit descrierea acestei capacități în *Critica facultății de judecare* a lui Kant. Ea a scris relativ puțin despre modul în care funcționează judecata, dar cu atât mai mult despre consecințele absenței acesteia, pe care le-a ilustrat prin exemplul lui Adolf Eichmann.

LAJOS ANDRÁS KISS

### **Chantal Mouffe despre șansele unui populism de stânga**

*Cuvinte-cheie: discurs, hegemonie, antagonism, agonism, populism de stânga*

În centrul teoriei generale a filozofiei politice dezvoltate de Ernesto Laclau și Chantal Mouffe se află problematicile intens disputate ale hegemoniei și democrației agonistice. Această teorie poate fi considerată una dintre noutățile influente din domeniul științelor umaniste și sociale din ultima jumătate de secol. Prima secțiune a prezentului articol oferă un rezumat al celor mai

importante teze din *Hegemonia și strategia socialistă* (1985) de Laclau și Mouffe, concentrându-se în principal asupra fundamentelor politologiei discursive. În același timp, face referire la literatura secundară despre teoria Laclau–Mouffe, incluzând atât evaluări pozitive, cât și negative. A doua și a treia secțiune ale articolului discută controversile legate de populismul de stânga al lui Chantal Mouffe și critica ei la adresa lui Habermas.

DÉNES TAMÁS

### **Politica în era postrealității**

*Cuvinte-cheie: post-adevăr, fapte alternative, media socială, postrealitate*

În anul 2016, Oxford Dictionaries a desemnat expresia *post-truth* (post-adevăr) drept cuvântul anului. Termenul denotă acele circumstanțe din viața politică în care faptele obiective influențează opinia publică mai puțin decât impactul emoțional sau convingerea personală. Alături de noțiunile de „post-adevăr” și „fapte alternative”, consider justificată introducerea conceptului de *post-realitate*, care plasează fenomenele asociate acestor termeni într-un cadru mai larg. În epoca post-realității, însăși noțiunea de realitate este pusă sub semnul întrebării, ceea ce are drept consecință faptul că în viața politică încep să funcționeze simultan tot mai multe interpretări ale realității, ireconciliabile între ele, fără un fundament comun la care să se raporteze. Se pune întrebarea: ce s-a întâmplat aici? Unde a dispărut realitatea? Unde a fost până acum, cum putea să existe?

Sociologia cunoașterii vorbește despre construcția socială a realității. Această construcție poate lua mai multe forme, așa cum discută Peter Berger și Thomas Luckmann în celebra lor carte. În studiul meu, raportez conceptul de post-realitate la aceste considerații, pentru a înțelege mai clar ce s-a schimbat și ce s-a pierdut.

GIZELA HORVÁTH

### **Cum să salvăm natura cu sos de roșii? Atacul asupra operelor de artă ca armă a activismului de mediu**

*Cuvinte-cheie: aruncarea cu alimente în opere de artă, activism climatic, distrugerea operelor de artă, artă motivată ecologic, valoarea artei*

Din 2022, presa mondială a fost cuprinsă de relatări despre atacuri ale activiștilor climatici asupra unor opere de artă cunoscute. Acțiunile lor au stârnit controverse: deși scopul lor este lăudabil (salvarea Pământului), legitimitatea, acceptabilitatea și eficacitatea acțiunii au fost contestate. Având în vedere acest lucru, textul face un bilanț al cazurilor de atacuri asupra operelor de artă, propune o taxonomie și stabilește locul atacurilor prin aruncare cu alimente în clasificare. Apoi, prezintă o posibilă explicație și o critică a acestei strategii de aruncare cu alimente în opere de artă. Întrucât activiștii climatici vizează operele de artă pentru valoarea lor monetară și nu pentru valoarea lor artistică, secțiunea finală va arăta cum lumea artei încearcă să abordeze problemele ecologice și să contribuie la protejarea naturii. Operele de artă sunt instrumente pentru autorefecție și conștientizare de sine - distrugerea lor este, prin urmare, incoerentă cu conștientizarea crizei ecologice și a responsabilității pe care trebuie să ne-o asumăm.

MÓNIKA RANCZ

### **Omenește, prea omenește? Rolul mimesisului în lecturile lui Hans-Georg Gadamer și Giorgio Agamben**

*Cuvinte-cheie: animal, om, mimesis, imagine de sine, instinctualitate, superioritate, joc mimetic, reprezentare, recunoaștere, operă de artă, surplus, perspectivă antropocentrică, ideologie, limbaj, mașinărie antropologică, asemănare cu maimuța, missing link, cunoaștere a necunoașterii, Aristotel, H.-G. Gadamer, Giorgio Agamben*

Abordările teoretice ale relației dintre om și animal pot fi considerate cazuri paradigmatică ale practicilor de autodefinire. În măsura în care domeniul existenței umane poate fi delimitat de cel animalic, printr-o logică negativă se face vizibil tocmai specificul uman – adică modul în care omul ajunge să se înțeleagă pe sine și să se distingă de ceea ce nu este el, ci celălalt.

Studiul de față examinează două poziții de gândire care reflectă asupra tensiunilor apărute în aceste tentative de trasare a graniței: în scrierile lui Hans-Georg Gadamer și Giorgio Agamben sunt analizate două moduri distincte de abordare a problemei. Analiza se concentrează asupra unui singur aspect, actul mimetic, care permite evidențierea unor perspective interpretative privind distincția dintre existența umană și cea animală.

ILDIKÓ VERES

**Teorie și experiență. Evenimentele-destin ale lui Béla Brandenstein și teoria subsistemelor lumii trăite**

*Cuvinte-cheie: experiență, eveniment-destin, lume a vieții, teoria subsistemelor, emigrație, umanism*

Analiza operei lui Béla Brandenstein constituie un segment esențial al cercetării mele asupra istoriei filozofiei maghiare, care durează de câteva decenii. În urmă cu mai bine de treizeci de ani am intrat în contact cu familia și copiii săi, care mi-au oferit tot sprijinul posibil pentru ca, în cadrul activității mele de cercetare, să fie realizate mai multe studii, volume și conferințe dedicate operei sale. Am primit un ajutor deosebit din partea Mariăi Brandenstein, care locuia la Viena, a Hannei Brandenstein, care locuia la München, și a fiului său, János Brandenstein, care trăiește în Germania. Am fost de mai multe ori la Brusino, o localitate formată din vile frumoase situate pe o pantă, pentru a inventaria moștenirea intelectuală a acestuia, unde, împreună cu Mária, am adunat documentele și copiile rămase. O parte dintre manuscrise și scrisori, deja parțial aranjate, se aflau la János, în Saarbrücken.

Există două perioade distincte în viața lui Brandenstein: înainte de 1945 a fost o figură definitorie a vieții filozofice maghiare, iar în perioada emigrării a trăit dilemele unei identități duble, pe care le-a exprimat în scrierile sale.

Pentru a scăpa de bombardamentele din Budapesta din toamna anului 1944, el și familia sa au fugit mai întâi în Transdanubia, apoi în Austria, iar în cele din urmă în Germania, la Saarbrücken.



În prima parte a studiului, sunt analizate punctele de coordonare teoretică din perioada maghiară a lui Béla Brandenstein. Filozofia sa este un sistem centrat pe Absolut, elaborat cu o cerință de universalitate, care extinde nivelurile și sferile individuale ale realității pe baza totalității ființei. El a presupus crearea unei rețele lingvistico-conceptuale prin care să poată fi demonstrată, pe cale logică, conceptuală și lingvistică, coerența dintre ontologic și metafizic și, în consecință, dintre subdisciplinele filozofice (ontologie, metafizică: știință–pragmatică–poetică, etică).

MARK-ALEK SĂPĂTARU

### **Origen despre posibilitatea mântuirii Satanei**

*Cuvinte cheie: Origen, apocatastază, mântuire, reîntoarcere, Satana*

În studiul meu susțin că, în lucrarea sa principală *Despre principii*, Origen consideră ca o posibilitate reală întoarcerea lui Satana la Dumnezeu, întrucât doar în acest fel întreaga creație se poate reîntoarce la starea ei originală. Prin această situație inițială înțelegem acea etapă timpurie a creației divine, când toate ființele – inclusiv Satana însuși – existau alături de Creator.

Doctrina apocatastazei la Origen se conturează cel mai clar în răspunsul său împotriva celor două afirmații valentinieni: pe de o parte, el arată că nu există determinism divin, iar pe de altă parte demonstrează că dreptatea și bunătatea divină sunt inseparabile. Aceasta implică faptul că pedeapsa are o funcție pedagogică și vindecătoare. Pe baza acestor două teze devine posibilă mântuirea îngerului căzut. Dacă Satana posedă liber arbitru, iar scopul locului său din iad nu este suferința veșnică, ci vindecarea prin pedeapsă, atunci starea sa actuală nu poate fi considerată definitiv fixată. În ultima parte a studiului analizez pasaje biblice care ar fi putut inspira elaborarea doctrinei apocatastazei la Origen și prin care această concepție poate fi înțeleasă nu doar ca una speculativă, ci și ca o teorie de inspirație biblică.

RÉKA ERŐSS

### **Corpul fragil al statului. Gândirea politică a lui Rousseau în oglinda *Discursului asupra economia politică***

*Cuvinte cheie: Jean-Jacques Rousseau, economie politică, contract social, proprietate, voință generală*

La începutul *Discursului asupra economiei politice*, scrisă în 1755 pentru Enciclopedia franceză, Jean-Jacques Rousseau compară funcționarea statului cu cea a organismului uman. În acest corp politic, puterea supremă reprezintă capul, creierul corespunde legilor și obiceiurilor, iar nervii care leagă creierul de restul corpului sunt judecătorii și magistrații. Agricultură, comerțul și industria formează gura și stomacul, care furnizează hrană organismului. Economia îndeplinește rolul inimii și al sângelui, distribuind hrana către trunchi și membri — adică către cetățeni, care sunt forțele motrice și operante ale întregului mecanism.

Alegoria corpului, care ocupă un rol central în studiul de față, reapare în mai multe dintre scrierile politice ale lui Rousseau, arătând că filosoful — spre deosebire de majoritatea contemporanilor săi — nu considera protejarea proprietății private drept funcția primordială a statului. Pentru el, statul și cetățeanul nu sunt separați de ideea unei sfere private inviolabile, ci formează o unitate organică.

EVELIN VERES

### **Înainte și după: revoluția franceză și variațiile acesteia la Eötvös József**

*Cuvinte-cheie: Revoluția Franceză, regele Ludovic al XVI-lea, József Eötvös, Alexis de Tocqueville, ruptură*

Istoricii contemporani ai Revoluției Franceze considerau că au înțeles momentele acesteia, cauzalitatea existentă între ele, precum și locul și rolul ideilor. Ei au interpretat evenimentele, atât cât era posibil să fie interpretate fiind parte integrantă din desfășurarea lor. Spre deosebire de aceștia, Alexis de Tocqueville a avut posibilitatea de a depăși evenimentele și de a interpreta învățămintele revoluției dintr-o perspectivă de ansamblu, în lucrarea sa *Vechiul Regim și Revoluția*, publicată în anul 1856. Corespondentul său, omul de stat și scriitorul maghiar József Eötvös, a încercat de asemenea să propună o istoriografie interpretativă a Revoluției Franceze imediat după Revoluția Maghiară de la 1848, însă studiul său *Istoria Revoluției Franceze* nu a fost publicat. Se

pare că încă de la mijlocul secolului el a conștientizat că nu deține o opinie definitivă nici despre Revoluția Franceză, nici despre fenomenul revoluției ca atare.

După apariția cărții lui Tocqueville, în anul 1857, Eötvös publică în Budapești Szemle o recenzie de prefață; ulterior, nu dorea să-și publice studiul pe aceeași temă, ci în recenzia sa regăsim răspunsurile la întrebările formulate anterior în legătură cu revoluția. Această ruptură, provocată de gânditorul francez în modul său de interpretare, se va resimți și mai târziu, căci în lucrarea considerată cea mai importantă a lui Eötvös, *Ideile dominante ale secolului al XIX-lea și impactul lor asupra statului*, el folosește analiza lui Tocqueville pentru a explica ideile care s-au conturat după Revoluția Franceză.

EMESE KUNKLI

### **Domnul Bennet ca cel mai ironic personaj al lui Jane Austen**

*Cuvinte-cheie: Austen, Kierkegaard, MacIntyre, ironie, Mândrie și prejudecată*

În studiul meu, ofer o lectură kierkegaardiană a romanului *Mândrie și prejudecată*, cea mai cunoscută operă a scriitoarei din perioada Regenței, Jane Austen. Îmi centrez cercetarea asupra personajului domnului Bennet, deoarece, în opinia mea, nu există în întreaga operă a lui Austen un alt personaj pentru care ironia să constituie un element esențial al existenței, așa cum se întâmplă în cazul său. Îl consider un exemplu reprezentativ al modului în care ironia și sarcasmul pot fi duse la extrem, având efecte negative nu doar asupra lui, ci și asupra întregii sale familii. Am identificat un dublu standard al ironiei în acest personaj: Austen însăși a scris romanul într-un ton ironic, astfel încât naratorul adoptă, din când în când, o perspectivă ironică asupra domnului Bennet. Totuși, în același timp, personajul însuși încearcă să fie ironic. Cred că uneori reușește, însă alteori acțiunile și cuvintele sale pot fi considerate simple sarcasme, iar uneori comportamentul său poate fi descris ca fiind de-a dreptul crud.

În acest studiu doresc să evidențiez această influență într-un singur punct, și anume în concepțiile sale construite în jurul persoanei și domniei regelui Ludovic al XVI-lea.

ALEXANDRA MIKÁCZÓ

### **Sensul dezgolit. Gândirea ca operă de artă în lumina lui Marcel Duchamp și a artei conceptuale**

*Cuvinte-cheie: Immanuel Kant, Marcel Duchamp, Joseph Kosuth, sublim, idee estetică, artă conceptuală*

În lucrarea mea încerc să explorez modul în care gândirea a devenit o operă de artă în creația lui Marcel Duchamp și, mai târziu, în arta conceptuală (în special în lucrările lui Joseph Kosuth), precum și felul în care aceste aspirații artistice pot fi interpretate dintr-o perspectivă kantiană, prin conceptele de sublim matematic și idee estetică. În acest scop, pe lângă examinarea dadaismului, a obiectului ready-made și a artei conceptuale în sens mai larg, analizez câte o lucrare a fiecăruia dintre cei doi artiști menționați.

DIANA-KAROLA MARIN

### **Întrebarea venind dinspre animal**

*Cuvinte cheie: etică, animal, om, relație, politică, ontologie*

Problema relației dintre om și animal are o miză antropologică, ontologică și politico-socială. Conceptul de om și cel de animal sunt corelative, niciunul nu poate fi înțeles fără celălalt. Raportul om–animal structurează însăși ordinea socială. Exploatarea instituționalizată a animalelor constituie una dintre bazele economiei capitaliste, care reproduce normativ ierarhia dintre om și animal. Categoriile sociale care organizează această relație – animal de companie, animal de fermă, animal de laborator – ascund existența unică și specifică a animalului și exprimă limbajul puterii.

Ipoteza lucrării susține că extinderea eticii și a sferei juridice nu este suficientă pentru reînvierea relației; emanciparea animalelor devine posibilă doar printr-o transformare politico-ontologică și prin depășirea sistemului economic capitalist.